

Monumentenzorg in alarmfase

Binnen een periode van minder dan een week moest de pers tot twee maal melding maken van een schrijnend voorbeeld van gebrek aan financiële middelen voor onderhoud en restauratie van een belangrijk monument. Minstens tien standbeelden en vijf beelden van dieren bovenop de Bossche Sint-Jan vallen langzaam maar zeker uit elkaar, meldde het Brabants Dagblad en onder meer ook het Eindhovens Dagblad. Zelfs ontbreekt het geld om het directe gevaar, het risico dat voorbijgangers door vallend gesteente worden getroffen, te bezweren. Om nog maar niet te spreken van het gebrek aan middelen om de restauratie aan te pakken. Vijf dagen later meldde het Brabants Dagblad dat de restauratiepot bij de Rijksdienst voor de Monumentenzorg leeg is. Tengevolge daarvan moet de

restauratie van de Sint-Petruskerk van Boxtel, die sedert het vorige jaar ten koste van de inspanning van velen, voortijdig worden stilgelegd. Dat betekent onder meer dat, als er te zijner tijd wel geld beschikbaar komt, de steiger die dan inmiddels is afgebroken weer voor veel geld opnieuw moet worden opgebouwd, waarna de restauratie, naar we mogen hopen, kan worden voltooid. De Sint-Pieter in Boxtel is tenminste van groot belang in Benelux-verband. Daarover bestaat tussen bestuurders en deskundige geen verschil van mening. Het cultuurhistorisch toerisme brengt tegenwoordig meer op dan aan het behoud van monumenten wordt uitgegeven. Onze Minister heeft architectonische kwaliteit hoog in haar vaandel geschreven. Onze leefomgeving wint aan karakter en belevingswaarde door goede archi-

tectuur. Maar het lijkt er op dat de architectonische kwaliteit die onze monumenten kenmerkt daar niet bijhoort. Het eindeloos bekibbelen op deze bron van inkomsten en werkgelegenheid heeft de zorg voor monumenten zo ver gereduceerd dat iedereen die de cijfers en de toestand van vele monumenten overziet moet constateren dat er sprake is van een alarmfase. In zo'n situatie worden de activiteiten voor het behoud van ons cultureel erfgoed een gevecht met de rug tegen de muur. Het zou van groot belang zijn als degenen die belangeloos dat gevecht aangaan een krachtige steun in de rug zouden krijgen van de politiek en van een breed publiek, om de zorg voor architectonische kwaliteit in onze leefomgeving ook voor wat betreft dit aspect veilig te stellen.

*H.H.M. Strijbos
Technisch adviseur van de PC Heemschut
Noord-Brabant*

Restauratie en kleurreconstructie van de poortjes van Hoorn

OLGA VAN DER KLOOSTER

Twee en een half jaar geleden hield de adviseur van de monumentencommissie in Hoorn, de heer H.J. Zantkuyl, een pleidooi voor de restauratie van de historische poortjes van Hoorn. Deze poortjes die zeer karakteristiek zijn voor het historische stadsbeeld van Hoorn waren in enigszins verwaarloosde toestand geraakt. Men liet er verder geen gras over groeien. Het College van B&W stelde een aanzienlijk bedrag uit het stadsvernieuwingsfonds beschikbaar. Ook de Monumentenzorg, de Stichting Stadsberstel, het Kerkmyer – de Regtfonds en de Vereniging Oud Hoorn, droegen een belangrijk steentje bij. Twee jaar na dato zijn de restauratiewerkzaamheden bijna voltooid en het moet worden gezegd: het stadsbeeld van Hoorn is er geweldig door opgeknapt.

De twaalf poortjes die voor het project werden uitgekozen zijn niet alleen gerestaureerd maar ook geschilderd en dat is uniek te noemen. In de restauratietheorieën die in onze eeuw opgang deden heeft verf namelijk een ondergeschikte rol gespeeld. Men had een voorliefde voor eerlijke bouwmaterialen. Daarnaast ontstond er een grote belangstelling voor bouwkundige veranderingen die monumenten in de loop van hun geschiedenis hadden ondergaan. Dat moest zichtbaar zijn (of worden gemaakt). Bovendien was men in de veronderstelling dat duurzame bouwmaterialen geen beschermingslaag nodig hadden. Verf kortom, viel lange tijd buiten het aandachtsveld van de restaurator. Een gesprek met de initiatiefnemers:

Zijn de poortjes ooit geschilderd geweest? De heer Boezaard (monumentenzorg en stadsvernieuwing): 'Die poortjes zijn vroeger zeker geschilderd geweest. Dat blijkt uit archiefstukken die we hebben gevonden en ook de schilders die met dit project zijn belast, de heren Polman en Roelofsen, troffen bij de meeste poortjes nog verfsporen aan. Op grond van die gegevens konden we de oorspronkelijke kleurstellingen achterhalen.'

Bekroning, poortje Oude Vrouwenhuis, Kerkplein Hoorn (foto's Buchner, gem. monumentenzorg, Hoorn).

Hoe zit dat nu precies met die duurzame steensoorten, werden die ook geleverd?
 De heer Zantkuyl (adviseur): 'We hebben veel moeite gedaan om te onderzoeken of hardsteen daadwerkelijk geschilderd werd en we vinden inderdaad steeds meer bewijzen. Gisteravond nog trof ik in het vervolg op de kroniek van *Velius* een tekst aan die onze theorie bevestigt. Hierin staat dat het Stadhuis van Hoorn, geheel opgetrokken uit hardsteen (ook wel blauwsteen genoemd), in de 18de eeuw met blauwe kalk werd bepleisterd. Dat was dus een imitatiekleur van het achterliggende materiaal. Andere openbare gebouwen van Hoorn, zoals de Waag en het Statencollege, beide uit hardsteen opgetrokken, waren ook blauw geschilderd, daar ben ik van overtuigd'.

Visuele eenheid

Maar waarom werd deze blauwsteen juist in een blauwsteenkleur opgeschilderd, de kleur van de steen zelf was toch al sprekend genoeg?

Zantkuyl: 'De architecten van vroeger streefden naar kleureenheid om het gebouw voor het oog een architectonisch geheel te laten zijn. Natuurstenen verschillen onderling van kleur en dan ontstaat al snel een lappendeken van kleuren. Dat gaat ten koste van de visuele eenheid. Bouwmaterialen waren daarom in het verleden ondergeschikt aan verfkleur. Hardstenen stoepen werden om begrijpelijke reden niet geschilderd.'

Geven de reconstructies die u uitvoerde wel een waarheidsgetrouw beeld van de oorspronkelijke toestand?

De heer Buchner (gemeente-architect): 'Niet alle poortjes zijn naar de oorspronkelijke toestand teruggerestaureerd. Van het poortje van het Oude Vrouwenhuis aan de Wisselstraat is de voorstelling zo verveerd dat van de twee zittende vrouwen die zijn afgebeeld nauwelijks nog iets te onderscheiden is. Wij hebben besloten die steen te verwijderen en in het West-Friesmuseum op te slaan. Op de plaats van de oude steen komt een nieuwe steen met ook weer een voorstelling van twee zittende vrouwen maar dan met eigentijdse opsmuk. Ook de kleurstelling van het St. Jorispoortje is geen waarheidsgetrouwe reconstructie. We konden geen verfsporen meer terugvinden en hebben het geheel daarom maar aan de fantasie van de schilder overgelaten.'

Tijdgebonden visies

De heer Zantkuyl: 'Restaureren is altijd een tijdgebonden aangelegenheid. Je kan dat nooit objectief benaderen. Dat die poortjes aan het begin van onze eeuw van hun verflagen werden ontdaan had te maken met de toenmalige visie op restauratie. Er valt niets te verwijten, men had immers het beste met de poortjes voor. Bij ons speelt een andere overweging een rol. Het stadsbeeld van Hoorn had een stevige oppepper nodig en wij hebben de poortjes vooral beoor-

Weeshuispoortje na de restauratie.

Weeshuispoortje voor de restauratie.

deeld op hun stedenbouwkundige kwaliteit.

Aanvankelijk zei ik jongens, opknappen maar niet kleuren. Maar nu ik weet hoe het eruit ziet met kleur! Als ik nu de Achterstraat in fiets dan is die plotseling weer een straat voor me geworden. Ook het Admiraliteitspoortje en het poortje van het voormalige Oude Vrouwenhuis op het Kerkplein zijn stedenbouwkundig waardevolle dingen geworden. Ze werken als blikvangers en het plein heeft daardoor ineens weer maat gekregen.'

Verf mag niet dekkend zijn

Zijn onze huidige verfproducten eigenlijk wel zo geschikt voor historische bouwmaterialen?

De heer Polman (schilder): 'Niet alle moderne verfproducten zijn geschikt voor dit werk. Veel verfsoorten zijn dekkend. Daardoor verdwijnt de textuur van het onderliggende materiaal waardoor de levendigheid van de voorstelling verloren gaat. De beste producten vind ik de verven op lijnoliebasis. Die maakte

men vroeger maar tegenwoordig worden ze door een aantal verffabrikanen weer op kleine schaal geproduceerd. Het voordeel is dat ze transparant zijn en dat geeft een veel mooier effect. Bovendien, en dat is even belangrijk, verven op lijnoliebasis hechten zich beter op de stenen ondergrond. Wel moet men oppassen bij een ondergrond die een grote zoutbelasting heeft. De verf verzeept en verkleurt daardoor snel. In dat geval kan men beter verfproducten op basis van een siliconenharsemulsie nemen. Daar kun je ook heel mooi mee aquarelleren. Ik ben geen voorstander van keimerven, hoewel die veelvuldig worden toegepast. Ze leveren problemen op bij onderhoud omdat de tweede laag moeilijk hecht. Overigens moet men er op bedacht zijn dat verf onderhoud behoeft. Het is daarom altijd belangrijk een onderhoudsplan op langer termijn te maken. Met de gemeente Hoorn is afgesproken dat de poortjes om de vijf jaar een onderhoudsbeurt krijgen.'

Geslaagd project

Het poortjesproject in Hoorn is, mijns inziens, een geslaagd project. Het schilderwerk is van bijzonder hoge kwaliteit. Dat is zonder meer te danken aan het vakmanschap van de schilders maar zeker ook aan de goede samenwerking met de adviseurs die dit project begeleiden. Op grond van gedegen historisch onderzoek konden zij schilders-

technieken adviseren die in onze huidige architectuur allang in de vergetelheid zijn geraakt maar die in de historische bouwkunst soms zeer essentieel waren. Zo werd kleur bij een aantal poortjes toegepast om de architectonische plasticiteit te verhogen. Diepliggende voegen (schaduw) zijn donker aangezet terwijl de uitspringende natuursteenbanden (lichtvangers) in lichtere steenkleuren zijn opgeschilderd. Hier werd verf niet als versieringselement gebruikt maar ter accentuering van bouwkundige elementen.

Een andere techniek die werd toegepast zien we bij het Weeshuispoortje. Het stenen reliëf van bloemen en fruit op de pilasters is schilderachtig opgekleurd. Er zijn verschillende transparante kleurlaagjes over elkaar aangebracht waardoor de voorstellingen ruimtelijk en realistisch zijn geworden. Dit kleurgebruik overtreft het gebruikelijke huisschilderwerk. Het is een techniek die de meeste huisschilders tot hun ongenoege nauwelijks meer kunnen toepassen omdat ze genoodzaakt zijn sneldrogende en dekkende verfproducten te gebruiken. Dat scheelt tijd en geld maar de voorstelling wordt er vlak en levenloos door en voor de schilder zelf is het werk niet veel meer dan een fantasieloze routineklus.

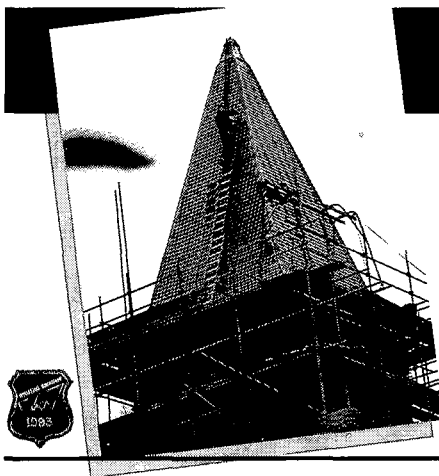
Voorstellingen kregen meer verhaal

Naast bovengenoemde functies van kleur (accentuering van architectonische

vormen en versiering) is door het poortjesproject nog een ander essentieel aspect van kleur in de historische architectuur aan het licht gekomen. De beeldhouwde voorstellingen van de poortjes, die min of meer gecamoufleerd bleven doordat alle onderdelen steengrijs waren, hebben meer verhaal gekregen. Voorwerpen en kleding hebben weer stofuitdrukking en symboliek is weer herkenbaar. De twee kinderen op het weeshuispoortje dragen weer de voor de 18de eeuw gangbare bruine kostuumpjes waaraan men weeskinderen placht te herkennen. De familiewapens van rijke kooplieden zijn wederom signaalkleurig en eisen opnieuw de aandacht van voorbijgangers. De stenen vrouw op het Oude Vrouwenhuispoortje aan het Kerkplein is, sinds ze is gekleurd, niet zomaar een grijze stenen vrouw. In haar hand onderscheiden we duidelijk een bijbel van leer. Voor de oude vrouwen die destijds onder het poortje doorsloften om er hun laatste dagen te slijten was deze boodschap duidelijk.

*drs. Olga van der Klooster is
bouwhistorica te Amsterdam*

De Gemeente Hoorn heeft ook een boekje uitgegeven: '12 Hoornse poortjes' geschreven door *drs. W. Jeeninga*.

MET WEIJERS EIKHOUT GAAT HET VAN EEN LEIEN DAKJE

Het restaureren en renoveren van daken met een leibedekking, vereist heel wat meer dan kennis van leidekken.

De specialisten van Weijers Eikhout weten dan ook alles van het complete dak en hebben er 35 jaar

ervaring in opgebouwd. Zodat wij durven stellen dat het erfgoed van Nederland bij Weijers Eikhout in goede handen is.

Kies voor zekerheid en kwaliteit; kies voor

WEIJERS EIKHOUT HELLENDE DAKEN BV

Ambachtsweg 18 6562 AV Groesbeek Telefoon 08891 - 75644 Fax 08891 - 76332

Voor al Uw
Leiwerken

nieuw, reparatie- en onderhoudswerken
ook Eternit en shingles - daken
door geheel Nederland

Leidekkersbedrijf M. Maurix
Bolswarderweg 2, Tjerkwerd (Fr.) Tel.: (05157) 2030

sinds 1875

A. A. BOGAERTS-VAN NULAND B.V.

leidekkers-, loodgieters- en koperwerken
installatie van bliksembeveiligingen
im- en export van dakleien

Walstraat 3-5 - 5371 AL Ravenstein
Telefoon (08867) 1586-3722
Postbus 15 - 5370 AA Ravenstein